

21. Seda, Öz. 2015. Bakhtinian Analysis of Robinsonades: Literary and Cinematic Adaptations of Daniel Defoe's *Robinson Crusoe*. Master's Thesis. Ankara.

22. Spirkin, A. 1988. «*Osnovy filosofii: Ucheb. posobiye dlya vuzov*» [Fundamentals of Philosophy: Textbook. manual for universities]. Moskva: Politizdat.

23. Verne, J. 1987. «*Tainstvennyy ostrov: Roman*» [Mysterious Island: Roman]. Kiev: Veselka.

24. Yakub, Kifah Mahmoud Suleiman 1994. «*Filosofskaya robinzonada Ibn Tufeylya*» [Philosophical Robinsonad Ibn Tufeil]. Avtoreferat dissertatsii kandidata filosofskikh nauk. Moskva.

Е. Н. Сидоркина

ЧЕЛОВЕК ИНДИВИДУАЛЬНЫЙ И КОЛЛЕКТИВНЫЙ В ФЕНОМЕНЕ РОБИНЗОНАДЫ

В статье рассматриваются социально-философские аспекты феномена робинзонады как социального явления, показывается специфика соотношения индивидуального и общественного в бытие личности. Выделяется взаимосвязь между индивидуальной и социальной сущностью человека как носителя совокупности социальных отношений, раскрывается решающее значение социального коллективного опыта человечества в условиях изолированной жизни индивида.

Ключевые слова: человек, робинзонада, индивид, общественное существо, общественная жизнь, общественные отношения, общественный опыт.

E. Sidorkina

MAN, INDIVIDUAL AND COLLECTIVE IN THE PHENOMENON OF ROBINSONADE

Introduction. The phenomenon of Robinsonade has arisen in its classical form since the beginning of the New Time and for a long time has been a subject of attention both in science and in the field of art. The adventurous nature of the genre contributes into the topic popularity in fiction. The vicissitudes of human existence in the context of forced temporary isolation from society are the subject of artistic, cultural, historical, economic, psychological and philosophical studies. **The aim and tasks.** Considering the already existing studies of this issue, a special interest is the special selection and study of the philosophical aspects of the phenomenon of Robinsonade primarily as a social phenomenon, in which understanding of a person as an individual carrier of the entire set of social relations finds its disclosure. **Research methods.** The methodological basis of the study is the dialectic of the interaction of the individual and the social in a human being under the conditions of its isolated being, as well as the theoretical propositions of various concepts of the essence of man. **Research results.** For the socio-philosophical understanding of the phenomenon of Robinsonade, the time of its occurrence, which falls on the period of the New History, is important, which is quite natural, since it was during this period that the level of socio-economic development of European society allowed to intellectually understand and comprehend this phenomenon, to show it in its entirety. Robinsonade as a social phenomenon is most clearly manifested in two aspects: the reflection of the symbolic picture of social development in the process of using the acquired social experience and in self-reflection, intense mental activity, including in the case of communication with the supernatural. **Discussion.** In the conditions of isolation, a person brings acquired individual and social experience, eliminates the possibility of the existence of a completely isolated individual as a human being. It is in this sense that the notion of a person is revealed, which provides for another person (people) as an obligatory condition and when a human entity acts as a product of activity interaction with a socio-historical whole, within the framework of which its objectification takes place. **Conclusion.** The phenomenon of classical Robinsonade (in D. Defoe's tradition) is a social phenomenon, the occurrence of which is natural and has a specific historical character. This understanding is based on the relationship between the individual and the collective (social) in man's essential nature.

Keywords: man, Robinsonade, individual, social being, social life, social relations, social experience.

УДК 165.743 (045)

І. П. Скиба

ІНСТРУМЕНТАЛЬНЕ ЗНАННЯ ТА ІНСТРУМЕНТАЛІЗМ: КОРИСНІСТЬ ІСТИНИ ТА ІСТИННІСТЬ КОРИСТІ

Національний авіаційний університет;
e-mail: skibaip@gmail.com; ORCID: 0000-0003-1555-8632

Анотація. В статті проведено дослідження інструментального знання та інструменталізму в контексті взаємозв'язку істини та користі. Концепція інструментального знання розглядається в контексті класичної теорії істини. Обґрунтовується думка, що інструментальне знання вказує на користь істинного знання, а інструменталізм претендує на істинність користі. Визначається роль та місце понять «інструментальне знання» та «інструменталізм» у контексті логіки і тенденцій розвитку сучасної постнекласичної науки. Дається аксіологічна оцінка.

Ключові слова: інструментальне знання, інструменталізм, світоглядне знання, мета, знаряддя, прагматизм, користь, істина, людина, соціум, діяльність.

Вступ

Однією з найголовніших рис діяльності людини є цілеспрямованість. Дійсно, людська діяльність передбачає продуманість, тобто попередній аналіз ситуації, який вміщує в собі вибір послідовності дій, інструментарію – засобів та способів її реалізації. Відмічаючи специфіку людської діяльності, ще К. Маркс указував на те, що її відмінність від «діяльності» тварин полягає у тому, що людина в кінці процесу праці отримує результат, який уже на початку цього процесу був у неї в уявленні мисленнєво, тобто ідеально (Маркс, 1960: 189). Наявність мети, якої прагне досягнути людина у процесі своєї діяльності, завжди передбачає й

наявність засобу (інструменту, знаряддя) для її досягнення, що є проявом іншого боку цілеспрямованості. Ще однією важливою особливістю людської діяльності, яка тісно пов'язана з цілеспрямованістю та усвідомленням, є використання в ній, тією чи іншою мірою, знання. Причому, як свідчить історія становлення суспільства, – чим більше в своїй діяльності людина спирається на знання, тим більше вона (діяльність) нагадує власне людську. У такий спосіб інструментальне знання (знання як інструмент) упродовж майже всієї історії розвитку суспільства супроводжує діяльність людини.

Проблема використання знання в людській діяльності зачіпає проблему самого знання та пізнання. Класично проблема пізнання вирішувалася вказуванням на мету пізнання – досягнення істини, яка розумілася як відповідність знань дійсності (Аристотель, 1976). Корисність же, утилітарність такого знання, була наслідковою, похідною (проекційною), дещо другорядною властивістю його (знання) істинності. Протилежний підхід до розуміння знання, його істинності, демонструє інструменталізм (прагматизм). Згідно з його положеннями, знання повинно бути оцінене як істинне, якщо здатне забезпечити отримання деякого реального загальнозначущого результату. Тобто, в даному випадку істинність ототожнюється з корисністю чи результативністю дії (πράξις), яку забезпечує знання.

На наше переконання, концепція інструментального знання узгоджується з класичною (кореспондентською) теорією істини, певною мірою є її підтвердженням та відображенням, вказуючи на корисність істинного знання. Водночас, інструменталізм уже не цікавиться об'єктивною істиною, він відкидає кореспондентську теорію істини, вважаючи, що зіставлення теорії з реальністю є марним, оскільки не існує незалежного від теорії досвіду; в дзеркалі природи теорія бачить лише своє власне відображення (Новая философская энциклопедия, 2010).

Мета і завдання

Метою статті є дослідження інструментального знання та інструменталізму в контексті взаємозв'язку (взаємодії) істини й користі. В статті також ставиться завдання провести компаративний аналіз інструментального знання та інструменталізму.

Методологія дослідження

Основою методологічної стратегії дослідження є соціокультурний, культурно-історичний та системний методологічні підходи в їхньому діалектичному взаємозв'язку. Соціокультурний підхід надав можливість осмислити місце і роль інструменталізму та інструментального знання у життєдіяльності соціуму. Культурно-історичний підхід дозволив розкрити особливості предмета дослідження через призму змін ціннісних установок певної культурно-історичної епохи. А системний підхід – дослідити кореляцію інструментального знання та інструменталізму цілісно, враховуючи взаємозв'язки як між ними і суспільством, людиною, так і між собою та іншими факторами, що здійснюють на них вплив. Поєднання означених підходів із методами аналізу і синтезу, аналогії, компаративним підходом, принципами взаємозв'язку та розвитку дали можливість здійснити дослідження інструментального знання й інструменталізму в контексті взаємозв'язку (взаємодії) істини та користі.

Результати

Зупинимось детальніше на специфіці розуміння інструментального знання. Поняття «інструментальне знання» вказує на взаємозв'язок і

певну співвіднесеність таких понять, як «людина», «діяльність», «знання як засіб», «соціальні практики». «Інструментальне знання» також указує на цілісність розуміння людини в контексті її соціальної діяльності, що опосередкована інтелектуальним знаряддям (знанням). «Інструментальне знання» є сучасним поняттям, воно цілком природньо вписується в логіку і тенденції розвитку постнекласичної науки.

Канони класичної науки вимагали досліджувати наукове знання поза контекстом його зв'язку із суб'єктом (суспільством, культурою). А здатність наукового знання пояснювати світ та перетворювати його відповідно до людської мети зазначалась у виділенні в науковому знанні двох складових – предметної та операціональної (Пивоваров, 1977), цим і обмежуючись. Розгляд же проблеми інструментального знання передбачає застосування антропологічного (людина є володарем інструменту) та соціокультурного (інструментальне знання корелює соціокультурним цілям) підходів і стає можливим лише за часів становлення постнекласичної раціональності в науці. Оскільки «у неокласичній науці ... натуралістичний гео- або геліоцентризм замінюються аксіологічним антропоцентризмом, коли найвищим кредо осягнення світу постає не гносеологічний (знання – мета), а антропний принцип (знання – засіб)» (Лебедев, 2007: 41). Лише постнекласична методологічна свідомість відкриває можливість побудови цілісної наукової картини світу в її зіставленні з іншими способами освоєння дійсності (Ягодзінський, 2016: 33). Тому що, як справедливо зазначає Л. Дротянко, «метою сучасної постнекласичної науки є не стільки когнітивна цінність знання про зовнішній стосовно людини світ, скільки визначення пріоритетів соціально-культурного характеру» (Дротянко, 2016: 17).

Під інструментальним знанням у найбільш загальному значенні правомірно розуміти інтелектуальне знаряддя, засіб, що використовується для досягнення певної мети у процесі соціальної діяльності (практичної чи духовної (отримання нового знання)), яке може виступати у вигляді методу, теорії, технології, припису тощо. Відповідно, розрізняється інструментальне знання в контексті духовної (отримання нового знання) діяльності і інструментальне знання в контексті практичної діяльності (Скиба, 2011). Людині взагалі властиво є цілеспрямована діяльність. У процесі досягнення цілей вона використовує знаряддя, інструменти, у тому числі і знання, а для цього у неї виникає необхідність підшукувати адекватні засоби. Таке інструментальне знання, як і мислення, існує вже тисячі років. На нашу думку, для вірного розуміння слова «інструмент», у тому числі «інструментального знання», необхідне його співвіднесення з метою чи «світоглядним знанням». Схожу думку висловлює, зокрема, Д. Подвойський, аналізуючи соціологію як інструментальне знання: «Соціологія, і будь-яка наука, по суті є інструментальною: вона не виконує світоглядних функцій, не відповідає на питання про сенс нашого

існування, не розставляє пріоритети в просторі плюральних ціннісних систем, не задає цілі суспільного розвитку. Для вирішення цих завдань у неї просто немає критеріїв: вона не знає, ким краще бути – буддійським монахом чи дервішем, роялістом чи анархістом, лавочником чи поетом, любителем пива чи вина» (Подвойский, 2009: 17). І далі: «Інструментальна установка сфокусована на будові конкретного сегменту дійсності і логіці подій, що відбуваються. При цьому судження про „кінцеві цілі і суб'єктивні сенси” виносяться за дужки. Тобто інструментальне знання задається питанням «як?», у кращому випадку – «чому?», але не «навіщо?» Рефлексивний погляд, навпаки, концентрується на світоглядно значущих, ціннісних проблемах, цікавиться цілями і сенсами, ставить під сумнів порядок речей, що склався в житті і науці» (Подвойский, 2009: 14). Тобто інструментальне знання, як і будь-який інший інструментарій, є лише частиною цілого, іншою ж складовою є мета, а стосовно інструментального знання таку роль виконує світоглядне знання, яке виробляє смисли, цінності та цілі соціокультурної діяльності. На другорядність інструментального знання також свого часу вказував і Ф. Достоєвський, зазначаючи зокрема, що наука у житті народів завжди, зараз і з початку часів, виконувала лише роль другорядну і службову; так і буде виконувати до кінця часів (Достоєвський, 2015). У цьому контексті, найвагомішого значення для життєдіяльності соціуму, зокрема для вироблення стратегії його розвитку, набуває світоглядне знання, в тому числі філософське. Така надважливість світоглядного знання вимагає дуже відповідального ставлення до його вибору як для окремої людини так і для цілого суспільства. Помилка у виборі мети може перекреслити всі напрацювання в інструментальному знанні, шляхах та зусиллях з її досягнення.

Інструменталізм є філософсько-методологічною позицією, яка визріла у лоні прагматизму, який вже майже століття здійснює значний вплив на духовне життя США і визнається мало не офіційною філософією «американського способу життя». Згідно з ним, продукти свідомості людини (поняття, моральні та естетичні ідеї, наукові теорії, гіпотези і т. ін.) є засобами пристосування до навколишнього середовища, внесення до нього визначеності та порядку, перетворення дійсності на «зрозумілий» і зручний для життя світ (Новая философская энциклопедия, 2010). Люди засвоюють такий «інструментарій» у процесі спільної діяльності, виховання та навчання і застосовують його при вирішенні практичних проблем. Згідно з інструменталізмом, онтологічні роздуми про світ поза практичної та пізнавальної діяльності людини не мають значущого змісту. Світ є ареною людської практики, яка містить безліч ситуацій досвіду, які мають певні просторово-часові межі. Мислення є знаряддям, за допомогою якого людина діє в цих ситуаціях, вирішує проблеми, встановлює певні регулярності, що протистоять потоку невизначеності та нестійкості буття. Тому цінність ідей, понять та теорій визначається їхньою інструментальною ефективністю, яка гарантує успіх їхнього практичного застосування. До ідей та су-

джень не можуть бути застосовані категорії істини чи омани в сенсі їхньої відповідності чи невідповідності об'єктивній реальності. Істина розуміється виключно як синонім гарантованого судження, проте ця гарантія має термін давності, і її поновлення потребує постійного корегування залежно від виникнення нових проблем та способів їхнього вирішення (Новая философская энциклопедия, 2010).

Відмова від об'єктивної істини, на наш погляд, прирікає інструменталізм на позбавлення стратегічної мети. Озброюючись таким світоглядним знанням та методологічними установками, людина вже не бачить горизонтів і навіть не цікавиться ними, маючи у своєму розпорядженні лише набір «ефективних» тактичних рішень. Заперечуючи наявність об'єктивної реальності та розуміння знання як відповідності їй, інструменталізм, по суті, заперечує сам себе. Теорія, у такий спосіб, замикається сама на себе та верифікується лише тимчасовою ефективністю рішень і дій у безлічі ситуацій досвіду, який до того ж отримує переважно суб'єктивну оцінку. Дана ситуація метафорично, на нашу думку, цілком влучно може бути представлена таким порівнянням: коли людина, що заблукала у лісі і не має компаса, замість того, щоб шукати вихід чи кликати на допомогу, задовольняється вирішенням «локальних» завдань – знаходячи успішно кожне наступне дерево і лише у цьому убачаючи користь. На нашу думку, деякі положення інструменталізму можуть бути корисними як інструментальне знання, проте він може приносити шкоду як знання світоглядне.

Обговорення

Зіставлення інструментального знання та інструменталізму стає можливим також через розгляд спільної платформи – цінностей наукового знання. Дослідники відмічають наявність у науковому знанні двох цінностей: когнітивної та інструментальної (Келле, 1999; Яковлев, 2001). Зокрема, В. Яковлев відзначає, що, з одного боку, будь-яке наукове знання характеризується когнітивною цінністю, яка є абсолютною і полягає в його здатності пояснювати явища дійсності, виявляти закони світу. В якості бінарної стосовно когнітивної цінності наукового знання В. Яковлев називає інструментальну цінність (Яковлев, 2001: 12). Ця цінність, на його думку, обумовлюється регулятивною функцією науки, яка може бути спрямована переважно чи на пристосування до середовища, чи на його перетворення. Очевидно, що в першому випадку цінність знання як інструмента дії є мінімальною, оскільки людина намагається вписатися в гармонію оточуючого його світу, в другому вона – максимальна, так як людина намагається перетворити, змінити світ відповідно до своїх потреб, встановити контроль над природою і суспільством.

В. Келле також звертає увагу на подвійну цінність наукового знання: «Однією із примітних особливостей наукового знання є те, що воно має ніби «подвійну цінність». По-перше, воно є самоцінним... Цієї якості йому надає його об'єктивність, істинність... До науки звертаються, щоб зрозуміти і пояснити. По-друге, цінність наукового знання визнача-

ється його корисністю для людської діяльності. Воно відкриває перспективу цілепокладання на основі передбачення можливих результатів діяльності, удосконалення засобів діяльності і інтелектуального розвитку самої людини як суб'єкта діяльності» (Келле, 1999: 302). На нашу думку, розгляд наукового знання крізь призму його подвійної цінності дає підстави розуміти інструментальне знання як таке, що в практичній діяльності реалізує інструментальну цінність, не заперечуючи при цьому когнітивної цінності наукового знання, а, навпаки, спираючись на неї.

Інструменталізм (прагматизм) можна представити як спробу абсолютизації інструментальної цінності наукового знання. Класичний прагматизм трактує знання з точки зору його практичної корисності і ефективності у процесі здійснення тих чи інших дій (предметних, політичних, наукових). Фундаментальною основою прагматизму вважають таке положення, яке іноді називають принципом Ч. Пірса: «... Слід розглянути всі продиктовані деяким поняттям наслідки, які буде мати предмет цього поняття. Причому те, що, згідно з цим же поняттям, здатне мати практичний зміст, і буде складати повне поняття про предмет» (Пірс, 2000: 138). Тобто у прагматизмі критерієм істинності знань проголошується їхня інструментальна корисність при вирішенні проблемних ситуацій.

В. Джеймс розвинув ідеї Ч. Пірса в своїй статті «Філософське поняття і практичні результати». Він подав більш приземлений, «емпіричний» прагматизм. В. Джеймс постійно підкреслював індивідуальний, особистісний характер зв'язків кожної людини зі світом. Поняття досвіду є ключовим у його поглядах, як і для всіх представників цього напрямку. І досвід у нього теж не обмежується лише пізнавальною діяльністю і сферою раціонального мислення: на його думку, всі «почуття» людини, серед них естетичне, релігійне і моральне, беруть участь в організації досвіду, і розум не має ніяких переваг. Він стверджує, що немає ніякої «спільної матерії», з якої складається досвід, що «матерій» стільки ж, скільки «природ» у речей, які сприймаються. А досвід – тільки ім'я для багатьох цих «природ». Таку його позицію іноді називають радикальним емпіризмом (Джеймс, 2015). Серед послідовників Ч. Пірса також слід відмітити Д. Дьюї, який є представником так званого «логічного» прагматизму. Саме він у своєму вченні робить найбільший акцент на інструментальній цінності знання. Навіть своє вчення він назвав «інструменталізмом», основи якого він проголосив у «Лекціях з логічної теорії», де запропонував універсальний метод вирішення завдань. Для Д. Дьюї поняття, ідеї, гіпотези, наукові теорії є інтелектуальними інструментами, які слугують для вирішення завдань і орієнтації в проблемних ситуаціях, що виникають у різних сферах досвіду.

Отже, прагматизм практично зводить істинне знання до корисного. Саме успіх, корисність у прагматизмі вважаються головними і єдиними критеріями та сутністю істини. Для підтвердження цієї думки наведемо цитату В. Джеймса: «Істиною прагматизм визнає те, – і це єдиний його критерій істини, – що найкраще “працює” на нас, веде нас, що найкраще підходить до кожної частини життя й є сполучним з усією сукупністю нашого досвіду, – причому ніщо не

повинно бути упущеним. Якщо релігійні ідеї задовольняють цим умовам, якщо, зокрема, виявиться, що поняття про Бога задовольняє їм, то на якій підставі прагматизм буде заперечувати буття Боже? Для нього це буде просто нісенітницею, якщо визнавати “неістинним” поняття, яке є настільки плідним у прагматичному відношенні. Хіба для прагматизму є який-небудь інший вид істини, як не така згода з конкретною дійсністю?» (Джеймс, 2015: 55). Тобто прагматизм є течією, яка акцентує увагу лише на інструментальних цінностях знання, ігноруючи їхню когнітивну цінність.

Висновки

Концепція інструментального знання узгоджується з класичною теорією істини, є її підтвердженням та відображенням. Інструментальне знання вказує на корисність істинного знання. Водночас, інструменталізм уже не цікавить об'єктивна істина; він, відкидаючи кореспондентську теорію істини, вважає, що зіставлення теорії з реальністю є марним, оскільки не існує незалежного від теорії досвіду. «Інструментальне знання» є сучасним поняттям, воно цілком природно вписується в логіку і тенденції розвитку постнекласичної науки. Деякі положення інструменталізму можуть бути корисними у вигляді інструментального знання, проте вони можуть приносити шкоду як знання світоглядне.

Список літератури

1. Аристотель. Сочинения в 4-х т. Т. 1. / Аристотель – М.: Мысль, 1976. – 550 с.
2. Джеймс У. Прагматизм: новое название для некоторых старых методов мышления : популярные лекции по философии / У. Джеймс; [пер. с англ. и заключ. ст. П. С. Юшкевича]. – Изд. 4-е. – Москва: ЛКИ, 2015. – 240 с. – (Из наследия мировой философской мысли: история философии).
3. Дротянко Л. Г. Функціональні трансформації постнекласичної науки в інформаційному суспільстві / Л. Г. Дротянко // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія. – К.: Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2016. – № 2 (24). – С. 14-18.
4. Достоевский Ф. М. Братья Карамазовы / Ф. М. Достоевский. – Эксмо, 2015. – 800 с.
5. Келле В. Ж. От производства знаний к производству технологий / В. Ж. Келле // Философия. Наука. Цивилизация. – М.: Эдиториал УРСС, 1999. – С. 302-313.
6. Маркс К. Сочинения / К. Маркс, Ф. Энгельс – Т. 23. – изд. 2-е – М.: Политиздат, 1960 – 908 с.
7. Новая философская энциклопедия: в 4 т. / Ин-т философии РАН; Нац. обществ.-науч. фонд; предс. научно-ред. совета В. С. Степин. – 2-е изд., испр. и допол.– М.: Мысль, 2010. – Т. 2 – 634 с., Т. 1 – 744 с., Т. 3 – 692 с., Т. 4 – 736 с.
8. Пивоваров Д. В. О соотношении предметного и операционального компонентов научного знания / Д. В. Пивоваров // Вопр. философии. – 1977. – № 5. – С. 89-99.
9. Пірс Ч. С. Начала прагматизма. Том 1 / Ч. С. Пірс; [пер. с англ., предисл. В. В. Кириченко, М. В. Колопотина]. – СПб.: Лаборатория Метафизических Исследований философского факультета СПбГУ; Алетейя, 2000. – 320 с. (Серия «Метафизические исследования. Приложение к альманаху»).
10. Подвойский Д. Г. «Публичная социология» в прошлом и настоящем : уточнение координат / Д. Г. Подвойский // Социс: Социологические исследования : Ежемес. науч. и общ.-полит. журн. Рос. акад. наук. – 2009. – С. 13-23.
11. Скиба І. П. Знання як інструмент діяльності людини / І. П. Скиба // Вісник НАУ. Серія: Філософія. Культурологія : 36. наук. праць. – К.: НАУ, 2011. – № 2. – С. 93-97.

12. Философия науки / под ред. С. А. Лебедева: Учебное пособие для вузов. Изд. 5-е, перераб. и доп. – М.: Академический Проект ; Альма Матер, 2007. – 731 с. («*Gaudeamus*»).
13. Ягодзінський С. М. Методологічні основи дослідження науки як дискурсу/ С. М. Ягодзінський // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія. – К.: Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2016. – № 2(24). – С. 32-35.
14. Яковлев В. А. Бинарность ценностных ориентаций в науке / В. А. Яковлев. – Вестник Московского университета. Серия 7. Философия. – №5. – 2001. – С. 3-17.

References

1. Aristotel. 1976. *Sochineniya v 4-h t.* T. 1. [Works]. Moscow: Myisl.
2. Dzheyms, U. 2015. *Pragmatizm: novoe nazvanie dlya nekotorykh starykh metodov myshleniya : populyarnye lektsii po filosofii* [Pragmatism, a New Name or Some Old Ways of Thinking]. Moscow: LKI.
3. Drotianko, L. 2016. "Funktsionalni transformatsii postneklasychnoi nauky v informatsiinomu suspilstvi" [Functional Transformations of Post-Classical Science in the Information Society]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Seriya: Filosofii. Kulturolohiia*, 2(24): 14-18.
4. Dostoevskiy, F. 2015. *Bratya Karamazovi* [The Brothers Karamazov]. Moscow: Eksmo.
5. Kelle, V. 1999. "Ot proizvodstva znanii k proizvodstvu tehnologii" [From the Production Knowledge to the Production Technologies]. *Filosofiya. Nauka. Tsivilizatsiya*. Moscow: Editorial URSS: 302-313.

6. Marks, K., Engels, F. 1960. *Sochineniya* [Essays]. T. 23. Moscow: Politizdat.
7. *Novaya filosofskaya entsiklopediya: v 4 t.* 2010. [New Encyclopedia of Philosophy]. Moscow: Myisl.
8. Pivovarov, D. 1977. "O sootnoshenii predmetnogo i operatsionalnogo komponentov nauchnogo znaniya" [On the Ratio of Subject and Operational Components of Scientific Knowledge]. *Vopr. filosofii*, 5: 89-99.
9. Pirs, Ch. 2000. *Nachala pragmatizma*. Tom 1 [The Beginning of Pragmatism]. SPb.: Laboratoriya Metafizicheskikh Issledovaniy filosofskogo fakulteta SPbGU; Aleteyya.
10. Podvoyskiy, D. 2009. "Publichnaya sotsiologiya" v proshlom i nastoyaschem : utochnenie koordinat" ["Public Sociology" in the Past and Present: Clarification of Coordinates]. *Sotsis: Sotsiologicheskie issledovaniya: Ezchemes. nauch. i obsch.-polit. zhurn. Ros. akad. nauk.*: 13-23.
11. Skyba, I. 2011. "Znannia yak instrument diialnosti liudyny" [Knowledge as an instrument of human activity]. *Visnyk NAU. Seriya: Filosofii. Kulturolohiia: Zb. nauk. prats*, 2: 93-97.
12. *Filosofiya nauki*. 2007. [Philosophy of science]. Uchebnoe posobie dlya vuzov. Izd. 5-e, pererab. i dop. Moscow: Akademicheskyy Proekt; Alma Mater.
13. Iahodzinskiy, S. 2016. "Metodolohichni osnovy doslidzhennia nauky yak dyskursu" [Methodological issues of science as a discourse]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Seriya: Filosofii. Kulturolohiia*, 2(24): 32-35.
15. Yakovlev, V. 2001. "Binarnost tsennostnykh orientatsiy v nauke" [The Binary of Value Orientations in Science]. *Vestnik Moskovskogo universiteta. Seriya 7. Filosofiya*, 5: 3-17.

И. П. Скиба

ИНСТРУМЕНТАЛЬНОЕ ЗНАНИЕ И ИНСТРУМЕНТАЛИЗМ: ПОЛЕЗНОСТЬ ИСТИНЫ И ИСТИННОСТЬ ПОЛЬЗЫ

В статье проведено исследование инструментального знания и инструментализма в контексте взаимосвязи истины и пользы. Обосновывается мнение, что концепция инструментального знания согласуется с классической теорией истины, является ее подтверждением и отражением. Инструментальное знание указывает на полезность истинного знания. В то же время инструментализм уже не интересует объективная истина, он, отвергая корреспондентскую теорию истины, считает, что сопоставление теории с реальностью является бесполезным, поскольку не существует независимого от теории опыта. «Инструментальное знание» является современным понятием, оно вполне естественно вписывается в логику и тенденции развития постнеклассической науки. Некоторые положения инструментализма могут быть полезными как инструментальное знание, однако он может приносить вред как знания мировоззренческое.

Ключевые слова: Инструментальное знание, инструментализм, мировоззренческое знание, цель, орудие, прагматизм, польза, истина, человек, социум, деятельность.

I. Skyba

INSTRUMENTAL KNOWLEDGE AND INSTRUMENTALISM: USE OF THE TRUTH AND TRUE COURSE

The article deals with the study of instrumental knowledge and instrumentalism in the context of the relationship of truth and profit.

Introduction. In the introduction the author substantiates the actual character of the study, pointing to the peculiarity of the instrumental knowledge concept through its consistency with the classical (correspondent) truth theory, which allows instrumental knowledge, in contrast to instrumentalism, to be an expression of the usefulness of true knowledge. **The aim and tasks.** The aim of the article is to study instrumental knowledge and instrumentalism in the context of the "truth – usefulness" relations. **Research methods:** systematic, cultural-historical and sociocultural methodological approaches are used in their dialectical interconnection.

Research results: The specificity of "instrumental knowledge" as an intellectual instrument that mediates human social activity is substantiated. The content of the concept of "instrumental knowledge" is clarified, in particular, by its contrasting with the worldview via pair "medium" and "purpose". It is shown that "instrumental knowledge" is a modern notion, because it fits perfectly the logic and tendencies of the development of post-classical science. At the same time, the rejection of objective truth is a reason of deprivation of the strategic goal of instrumentalism.

Discussion. A comparative analysis of instrumental knowledge and instrumentalism was conducted on the basis of a common semantic platform – scientific knowledge values: cognitive and instrumental (V. Kellie, V. Yakovlev).

Conclusion. The concept of instrumental knowledge agrees with the classical theory of truth, as its confirmation and reflection. Instrumental knowledge points to the usefulness of true knowledge. Some provisions of instrumentalism can be useful in the form of instrumental knowledge, but they can be harmful as a world-view knowledge.

Keywords: instrumental knowledge, instrumentalism, worldview knowledge, purpose, tools, pragmatism, benefit, truth, person, society, activity